

www.akershembygd.se

Februari 2013

BRUKS-

anvisningen nr 20

Museet - arbetsdagar med mera

Vid utvärderingsmöte med museets värdar kom många förslag om förändringar, stora som små, upp. Det beslutades även att ha ett gemensamt uppstartmöte för värdar inför 2013. Då kommer bland annat de större arbetsuppgifter som utvärderingen föreslog att mer i detalj diskuteras och fördelas.

Även om du inte har varit värd på museet tidigare är du mycket välkommen på mötet i *Motstugan den 4 april klockan 19.00.*

I år avsätter vi två helger för arbete på museet. Den första helgen är inriktad på de förändringar som skall göras, bland annat ny utställning med jordbruksredskap, nya fotoutställningar och en utställning om vår legendariske ishockeymålvakt Kjell Svensson. Även den gamla gravstenen utanför museets ingång skall få sig en uppräkning liksom våra parksoffor vid fikaborden. Den andra helgen (en dag hoppas jag räcker) är städdagen då allt skall dammas, dammsugas, skakas osv.

Den första helgen med förändringar av utställningar med mera är den *27 och 28 april. Stora städdagen är den 4 maj.* Styrelsen finns på plats *mellan kl. 11 och 16.* Vid alla tillfällen bjuder föreningen på något att äta.

ALLA är välkomna, ingen föranmälan behövs men väl många hjälpande händer så allt blir klart till den 18 maj när museet öppnar för säsongen.

Öppet hus i Åkers Bergslag

Den 18 maj när Museet öppnar nyputsat och med flera nya utställningar är det "Öppet hus i Åkers Bergslag". Håll ögonen öppna efter annonseringar och affischer. Startar du vid någon av de platser som hembygdsföreningen har öppna denna dag kan du få hela programmet. Allt startar klockan 11.00.

Förutom museet håller vi arkivet öppet och genom Birgit Hoffmanns försorg även Cosswaterpet och Täby Fäbod.

Filmvisning den 26 februari

Gunn svara någon gång under 1950-talet på en platsannons i Jordbrukarnas Föreningsblad, Aldors far sökte en hushållerska till Stormbo. Efter några år uppstod tycke mellan sonen Aldor och Gunn. Aldor fick då ett ultimatum – "stationen eller kyrkan" – det blev kyrkan och vi får sedan följa paret Aldor och Gunn, de sista åretruntbrukarna i byn Stormbo. Vi får även följa lite av utvecklingen i bruksorten Ankarsrum och vad som sker när bruket försvinner. Filmen heter "Med fötterna på jorden" och är gjord av Agneta Ulfsäter Troell och Olle Tannergård. Aldor gick ur tiden i maj 2012 men tack vara Agneta kom Aldors och Gunns liv att bli bevarat till eftervärlden.

Hembygdsdräkt

För några år sedan kom på ett årsmöte förslag att Åker borde ha en hembygdsdräkt. Efter styrelsebeslut bildades en arbetsgrupp som tog sig an uppgiften. Resultatet presenterades på Glöggafton i december av Maj-Lis Rudenståhl och Gerd-Rebecka Nordling. Alla hade då även möjlighet att ställa frågor och komma med förslag. Vid kommande årsmöte (12 mars) får vi alla chans att se dräkten igen och möjlighet att ställa frågor och komma med förslag. Senare under våren kommer styrelsen att diskutera förslaget och de eventuella synpunkter som kommit upp för att därefter fatta beslut. Vill du vara med och påverka är det således årsmötet som är sista möjligheten.

Sommarkursen 2013

Sörmlands hembygdsförbunds sommarkurs 2013 genomförs någon gång i maj-juni under en dag. I år är rubriken ”Klimatsmart trä i tradition och framtid”. Kursen genomförs tillsammans med Sörmlands museum. Förmiddagen ägnas åt teori och på eftermiddagen får alla känna på slöjdandet i praktiken. Är du intresserad och vill få mer information hör snarast av dig till Södermanlands hembygdsförbund telefon 0155-28 43 00 eller per e-post till kansli@hembygd.d.se.

Åkersbor berättar

Denna gång har vi två bidrag. Det första är en händelse som inträffade i Åker för så länge sedan att händelsen får anses preskriberad, som Hans Ekholm själv uttrycker det. Det andra bidraget kommer från Mikael Grounes och är ett arbete om Bomarsunds fästning och kanoner från Åker. Arbetet har titeln – *Åkerskanoner under Krimkriget på 1850-talet*.

Vi börjar med berättelsen från Hans Ekholm.

En preskriberad historia

Två grabbar, Börje Säfström och jag själv, Hans Ekholm, hade fått reda på att en blandning av klorex och socker vid antändning blev som bengalisk eld, men även att innesluta det i t.ex. ett rör så exploderade detta men det visste vi inte från början.

Vi hade fått praktikplatser, jag på laboratoriet och Börje på rep-verkstaden på bruket, så därför kunde vi komma in på verkstaden och på stället kunde vi platta till ändan på dom svarta plåtrör som vi tänkte ladda med blandningen.

Börje Säfström var stor till växten och såg äldre ut än han var. Den här dagen när detta tilldrog sig sa Börje, jag åker in till Järnhandeln i Mariefred och köper stubintråd. Han tog sin cykel med Victoria påhängsmotor och drog iväg.

När han kom tillbaka gick vi upp till Långvind där Börje bodde. Blandade klorex och socker, höllde detta i gränsrör ut mot sjön, en bit stubintråd i gränsröret slog i en pinne i röret och tände på, stod och tittade varvid det vislade till i röret.

Någon av oss sa att då slår vi i pinnen lite hårdare. Sagt och gjort vi stod fortfarande kvar på samma ställe hela tiden. Tände på igen och en enorm smäll där gränsrör, cementklump och en bit av gårdesgården flög ut i sjön. Då kommer grannen och skriker ”va i helvete gör ni, titta, den här stenen föll ner framför mej”. Vi hade stått ett par meter från gränstöret och grannen bakom huset (grannen som hette Gunnar Eriksson kallades för Pipjerker). Vi hade tur både grannen och vi, som undkom med livet i behåll.

Vi gömde sprängämnen under järnvägen vid Hammarstedts (idag Forsavägen 17), men någon måste ha sett gömstället för sedan var dom borta, kanske lika bra det.

Så till Mikael Grounes arbete.

Åkerskanoner under Krimkriget på 1850-talet.

Den som besökt Åland kan ha sett ruinerna av Bomarsunds fästning på östra delen av huvudön. Detta är en av öarnas turistsevärdheter. Jag har själv en gång på 1960-talet bott på enältplats som låg mitt bland ruinerna.

Fästningen förstördes under en numera relativt okänd del av Krimkriget som utspelades i Östersjön 1854. Så snart Ryssland erövrade Finland under 1808-1809 års krig begärde den ryska överbefälhavaren i Finland i ett brev till tsaren i oktober 1809 att Åland skulle befästas. Efter en lång fördröjning började man 1830 bygga en stor fästningsanläggning. Krimkriget utkämpades under åren 1853-1856 mellan å ena sidan det tsarryska imperiet och å andra sidan en koalition av Storbritannien, Frankrike, det Osmanska riket (nuvarande Turkiet med dåvarande lydriken) m.fl. Huvuddelen av kriget utspelades på annat håll än i Östersjön. Bakgrunden var att det Osmanska riket började falla sönder och Ryssland ville då passa på att lägga beslag på delar av detta rike. Storbritannien och Frankrike var oroad av de ryska expansionsplanerna, Storbritannien oroad sig speciellt för att Tsarryssland kastade sina ögon på Indien och Afghanistan. Man lerade sig därför med det Osmanska riket, förklarade Ryssland krig 1854 och bestämde sig för att sända en expeditonsstyrka till Östersjön. Det var franska trupper, c:a 12 000 man, som inskeppades på ett åttioal, i huvudsak engelska, fartyg, däribland flera ångdrivna (se bilden nedan). Expeditionen samlades vid Fårö på Gotland (där finns ånnu en engelsk begravningsplats från den tiden, nära Ingmar Bergmans hem).

Bomarsunds fästning var færdigbyggd till endast c:a 1/5 och bemannades av endast c:a 1 200 man. Den ryska flottan, som f ö saknade ångdrivna fartyg, höll sig borta pga. fiendens överlägsenhet. När fästningen anfölls i mitten av augusti 1854 erövrades den efter bara några dagar och sprängdes därefter.

De allierade flottorna framför Bomarsund.

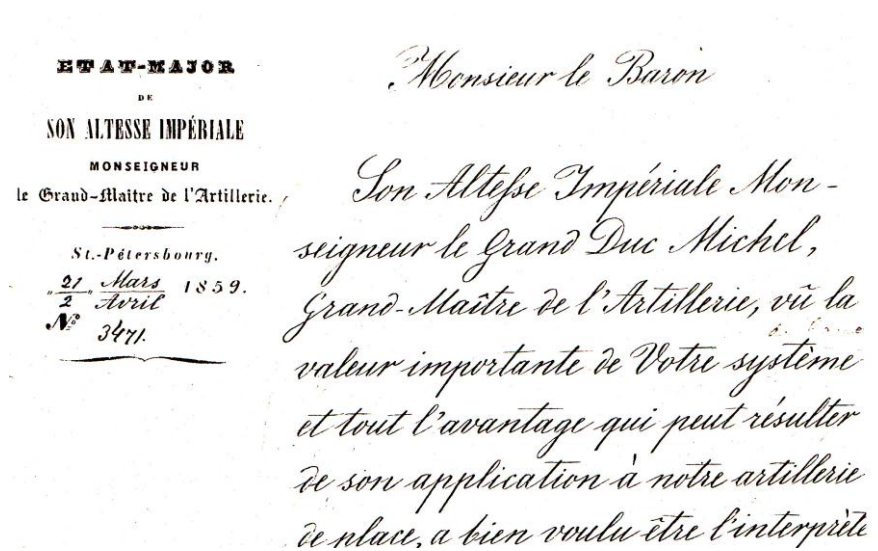
Jag hade en äldre vän, Sverre Scott (1911-2000), som hade en sommarstuga strax intill fästningsruinen. Han var mycket intresserad av fästningens historia och bedrev omfattande arkivstudier, som bl.a. resulterade i en liten skrift (Bomarsunds Fästning, 1961). När han hörde att jag flyttat till Åkers Styckebruk 1969 kontaktade han mig i slutet av 1970 med följande fråga: "jag har sett i en fransk skrift från 1870-talet att när de franska trupperna stormade in i fästningen fann man ett flertal svenska omonterade kanoner på borggården, kan det ha varit Åkerskanoner?".

Nu för tiden finns ju stora möjligheter att "arkivforska" via Internet. Jag gjorde det helt nyligen och fann då dels en fransk skrift som ungefär motsvarade den beskrivning jag fått (Journal des Armes Spéciales et de l'Etat Major, December 1854 & Februari 1855), dels en amerikansk översättning ("Siege of Bomarsund", Journal of Operations of the Artillery and Engineers, New York 1856). Detta är en slags krigsdagbok som dag för dag redogör för vad som hände. Den gick att ladda ned från nätet. Nedan visas en del av texten för den 16.8. Ungefärlig översättning: "...78 st [kanoner], vilka verkade ha tillhört Sverige, låg på pallar".

116 guns and 3 mortars were in battery in the main work and the towers; 78 pieces, which appeared to have belonged to Sweden, were on skids;

För att återgå till 1970 och mitt svar på Sverre Scotts fråga. En genomgång av den aktuella delen av AB Åkers Styckebruks arkiv under hösten 1970 gav mycket intressanta resultat: det visade sig att det fanns en hel rad med 16 st. kontrakt som slöts under åren 1834-1859 mellan representanter för den ryske tsarens "Stormästare för Artilleriet" i St. Petersburg och baron Martin von Wahrendorff. Kontrakten omfattade sammanlagt 678 st. kanoner och mörsare av olika storlekar. De senaste 4-5 beställningarna omfattade c:a 30 st. bakladdningskanoner liknande dem som nu finns utanför det nya arkivet och i Skottvång. Dessa var antagligen de enda som levererades efter slaget vid Bomarsund, alla andra levererades tidigare och hamnade därför även på andra ställen än i Bomarsund. Under åtminstone 1830- & 1840-talen bodde ryska kontrollöfficerare i Åker. Se f ö också den videofilm om Brukets historia som visas i Bruksmuséet.

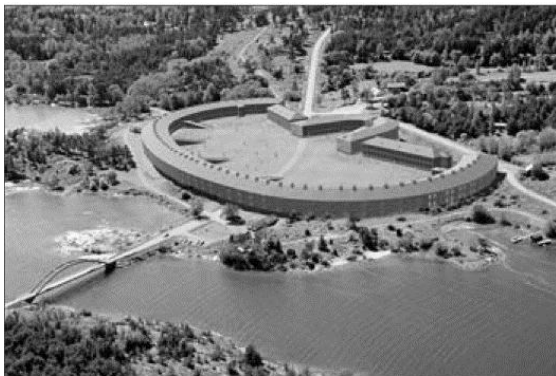
Början på ett av de sista avtalen, på franska.

Observera den lustiga dateringen. I Ryssland hade man på den tiden ännu kvar den julianska kalendern medan vi gått över till den nuvarande gregorianska redan 1753.

Sverre Scott meddelade senare att man inte hittat någon Åkerskanon bland Bomarsunds ruiner. Det kan ju tänkas att segrarna tog dem med sig och att de således hamnade i Storbritannien och/eller Frankrike. Som en kuriositet kan nämnas att tsaren 1838 översände en gratifikation att fördelas mellan Brukets personal. Dessutom fick von Warendorff 1851 storkorset av den ryska St. Stanislausorden.

En sista reflektion, som är min egen och som jag inte har något belegg för. Sverige och Ryssland har, såvitt jag vet, bara slagits på samma sida i ett enda krig, trupper från bägge ingick i den s.k. Nordarmén mot Napoleon 1813. Warendorff var då med som artilleriexpert. Det kan tänkas att han då fick ryska kontakter som ledde till dessa beställningar.

*The Main Fort in Bomarsund.
Computer simulation: Henrik Juslin/ aerial photograph: Sebba Södergård*

The Main Fort today. Photograph: Sebba Södergård

Ovan visas bilder från G Robins: Bomarsund - Outpost of Empire. (finns på nätet, i färg).

Medlemsavgiften för 2013

Medlemsavgiften är fortfarande 140 kr för familj och 80 kr för enskild. Du kan betala via **plusgiro 420 94 68 – 0** eller via **bankgiro 704 – 8960**.